

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

ΕΙΣ ΤΟ ΑΡΘΡΟΝ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΧΑΛΚΙΔΟΣ»

- Σελ. 117 στίχ. 13 *Χαρένδα* γραπτόν : *Χαρώνδα*.
- » 119 » 11 *διεργυθμιθθησαν* γραπτόν : *διεργυθμισθησαν*.
- » 120 » 1 Προσθετόν : Τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου εἶναι παλαιότερον κτίσμα πρὸ τοῦ 1279, ἦτοι τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, διότι τὰ κιλλιβαντοειδῆ γεῖσα διαφέρουσι γλυπτικῶς τῶν τοῦ παρεκκλησίου τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς μαρμαρίνης ἐπενδύσεως τῆς δεξυτόξου καμάρας πρὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.
- » 123 » 3 Ἐπιγραφὴ *Ἀπολιναρίω* γραπτόν : Ἐπιγραφὴ *Ἀπολλιναρίω*.
- » 123 » 16 *Stezygotuski* γραπτόν : *Stezygowski*.
- » 124 » 9 Ἐπιγραφὴ *[ς. 4 δ]* γραπτόν : Ἐπιγραφὴ *[ς]Χηδ'*, διότι ἐπὶ τοῦ λίθου (εἰκ. 6) κατὰ τὴν θραῦσιν αὐτοῦ λείπει ἀσφαλῶς τὸ *ς*, μεθ' ὃ φαίνεται *λ*, προφανῶς ἐν χι' ἐφθαρμένον καὶ ἐν κόππα *η*, μεθ' ὃ ἐν Δ δέλτα καὶ ὑστερον : «ἐπὶ ἀπτοῦ *ς*[*ημείου*]». Ἐτερον γράμμα μετὰ τὸ *ς* δὲν λείπει ἐν τῇ χρονολογίᾳ. Συμπληροῦμεν τὴν χρονολογίαν *ςΧηΔ' = 6694 — 5508 = 1186*, ἦτοι ἔχομεν τὴν χρονολογίαν 1186, ἡ ὁποία εἶναι ἀσφαλῆς καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν γραφὴν τῆς πλακός, ἐπομένως τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. Ἐὰν πάλιν ἐκλάβωμεν ὡς δεύτερον γράμμα μετὰ τὸ *ς* τὸ *λ = Λ* καὶ σχηματίσωμεν τὴν χρονολογίαν *ςΛηΔ = 6038* τὸ Δ μένει ἀναπόδοτον *6038 — 5508 = 530* μ. Χ., ὅπερ ἄτοπον. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς *Περιβλέπτου* ἐκτίσθη τῷ 1186.
- » 126 » 2 Προσθετόν : Ὅτι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐκτίσθη τῷ 1311 Μαρτίου 10 μανθάνομεν ἐκ τῆς διαθήκης τοῦ δουκὸς Ἀθηναίων Βαλθέρου τοῦ ἐκ Βριέννης, συνταχθεῖσης κατὰ τὴν ἀνωτέρω χρονολογίαν κάτωθι τοῦ Ζητουνίου, ἡμέρᾳ Τετάρτῃ, δι' ἧς ὁ Βάλθερος ἐκληρο-

δότει ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν ἐν Ἀθήναις, Θήβαις καὶ Χαλκίδι ἀνά 200 ὑπέρυρα ἑκάστη, ἀναλογούντα πρὸς δραχ. 2000 πέρλου (Πρὸβλ. *Miller-Δάμπρου*, Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας ἐν Ἑλλάδι, τόμ. Α', σελ. 322). Κατὰ ταῦτα δὲ ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου εἶναι ὁ τῆς Περιβλέπτου, ὁ ἐπισημότερος ἑλληνικὸς καὶ λατινικὸς ναὸς, εἰς ὃν προσηύξατο ὁ βασιλεὺς τῶν Φράγκων Ἐρρίκος καὶ εἰς ὃν ἀφιέρωσε τὰ 200 ὑπέρυρα ὁ δούξ τῶν Ἀθηναίων Βάλθερος Βριέννιος τῷ 1311. Ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀθήναις εἶναι ὁ Παρθενῶν, ἐν Θήβαις ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς καὶ ἐν Χαλκίδι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου, μητροπολιτικὸς, μεταβληθέντις ἅπαντες εἰς λατινικοὺς ναοὺς. Εἶναι αὐτὸς ὁ νῦν Ἁγία Παρασκευή, λαβὼν τὸ ὄνομα μετὰ τὴν ἐπαγύστασιν τοῦ 1821.

- Σελ. 126 στίχ. 14. *πλυχμῶν* γραπτόν : *πλοχμῶν*.
- » 126 » 16. *πλυχμοειδῆ* γραπτόν : *πλοχμοειδῆ*.
- » 126 » 38. *παλαιοχρηστιανικαί* γραπτόν : *παλαιοχριστιανικαί*.

Αἱ προσθήκαι αὗται διαλευκαίνουσι ἀρκούντως τὸ ἄρθρον. Διότι τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιγραφῆς (εἰκ. 6) ὁ συγγραφεὺς ἔχων ὑπ' ὄψει τὸν λίθον διεσαφήνισεν ὡς ἑξῆς : διὰ τῆς νέας προσθήκης. Λείπει μόνον τὸ ἀρχικὸν γράμμα *ς* ἕνεκα τῆς θραύσεως τοῦ λίθου. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐσώθησαν ἡμίφθαρτα ἕνεκα τῆς τριβῆς τοῦ λίθου ὑπὸ πατημάτων, ὄντως ποτὲ κατώφλιον καμμάϊ ἀύρας. Οὕτως ἔχομεν : *[ς]ΧηΔ' = ςΧηΔ' = 6694 — 5508 = 1186*. Εἶναι ἡ ἀσφαλῆς χρονολογία τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, ὡς εἴκασα ἐν τῷ ἄρθρῳ μου, καὶ ἡ γραφὴ ἐπὶ τοῦ λίθου συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐπισεσομένην κεφαλαιώδη. Τὸ κόππα *η* τῆς ἐπιγραφῆς εἶναι γγνωστὸν καὶ ἐκ νομισμάτων καὶ ἐξ ἐπιγραφῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, *η = 90*. Ὁ τυπογράφος ἀντὶ νὰ βάλῃ τὸ νῦν ἐν χρήσει *η* ἔβαλε τὸν ἀριθμὸν 4 !

Ἄλλο σπουδαῖον σημεῖον ἔχομεν τὴν διαθήκην τοῦ δουκὸς Ἀθηναίων Βαλθέρου τοῦ ἐκ Βριέννης (de Brénne) συνταχθεῖσαν τῇ Τετάρτῃ 10 Μαρτίου 1311 κάτωθι τοῦ Ζητουνίου πρὸ τῆς μάχης αὐτοῦ κατὰ τῶν Καταλαγῶν (15 Μαρτίου 1311) ὁ δούξ ἐκληροδότει ἀνά 200 ὑπέ-

πυρα εἰς ἕκαστον τῶν ναῶν τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀθήναις, Θήβαις καὶ Χαλκίδι. Καὶ ἐπειδὴ γνωρίζομεν ὅτι ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου ἐν Ἀθήναις ἦτο ὁ Παρθενών, ἔπεται ὅτι καὶ οἱ ναοὶ τῆς Θεοτόκου ἐν Θήβαις καὶ Χαλκίδι ἦσαν μητροπολιτικοὶ (καθεδρικοὶ) μεταβληθέντες ἀπὸ ὀρθοδόξων εἰς λατινικούς. Συνεπῶς ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Περιβλέπτου ἐν Χαλκίδι εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς μεταβληθεὶς εἰς καθολικὸν καθεδρικὸν ἀπὸ τοῦ 1204 ἴσως.

Οὕτω λοιπὸν διὰ τῶν εἰκόνων μας, τοῦ ἄρθρου καὶ τῶν προσθηκῶν διαφωτίζεται πληρέστατα τὸ ζήτημα καὶ συμπληροῦται πολὺ τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Strzygowski, ὅστις, ὑποθέτω, πολὺ θὰ χαρῆ διὰ τοῦτο. Τὰ πρᾶγματα βοῶσιν.

Ἐν ἀντίτυπον τοῦ ἄρθρου ὀλοκλήρου θὰ δώσω εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἐκκλησίας Ἀγ. Παρασκευῆς διὰ νὰ μάθουν οἷων κακῶν πρόξενοι γίνονται (κατὰ ἔγγραφον καὶ ὅτε ἐπέχρισαν τὸ τόξον).

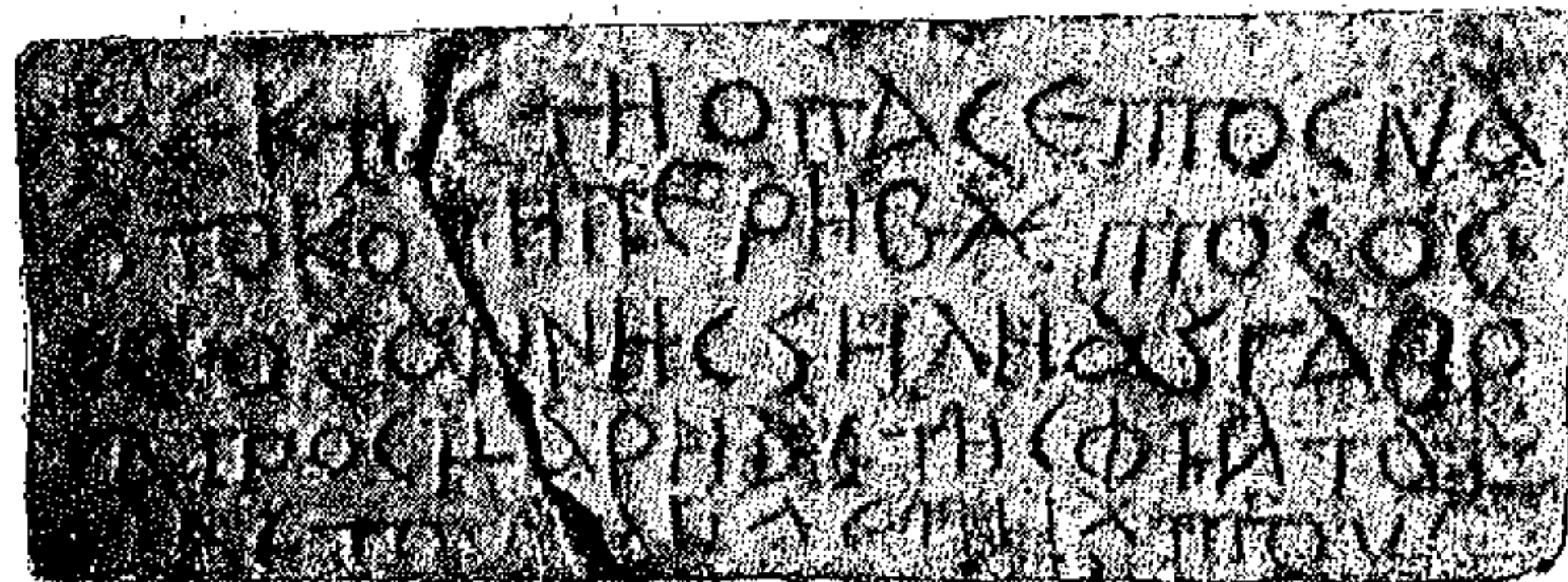
Τῆς σπουδαίας ταύτης ἐπιγραφῆς παραθέτω νῦν φωτογραφίαν καλὴν ὅπως ἔχει εἰς τὸ ἴδιον σχῆμα χάριν μελέτης τῶν ἐπαϊόντων.

Σημειώσεις

(Ἐπὶ τῆς προσθήκης εἰς ἄρθρον περὶ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς Χαλκίδος ὡς πρὸς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Περιβλέπτου).

ΣΗΜ. (1). Ἡ χρονολογία τῆς ἐπιγραφῆς ἐὰν νοηθῆ $[5]XH=6038-5508=530$ μ. Χ. δὲν θὰ ἀντέκειτο ποσῶς εἰς τὴν λογικὴν, δεδομένου ὅτι ὁ κ. Σωτηρίου ἀνεῦρεν ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντι ἐν Ἐφέσῳ ναῶν τοῦ Θεολόγου τεμάχιον πλακὸς μετὰ τῆς χρονολογίας: « +ΕΤΚϩ, 5Π--- ἦτοι ἔτι(ος ἀπὸ) κ(τίσεως) (κόσμου), 5Π---=6080-5,508=572. (Πρὸβλ. Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφαὶ Ἀγ. Ἰω. Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ, τόμ. 7 τεύχ. 1-3, σ. 167). Ἄλλ' ὁ κ. Σωτηρίου στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Gardner, Griech Paläographie, Leipzig, 1913, σ. 448 καὶ ἐξῆς) λέγει ὅτι «ἡ ἀπὸ κτίσεως κόσμου χρονολογία ἐμφανίζεται ἐν Βυζαντίῳ ἐν ἐπισήμῳ χρήσει ἀπὸ τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐν Πασχαλίῳ Χρονικῷ». Ἄλλ' ἐνταῦθα δὲν πρόκειται ἂν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγένετο ἐνιαχοῦ χρῆσις τῆς χρονολογίας ταύτης πρὸ τῆς καθιερώσεως αὐτῆς ἐπὶ ἐπισήμου χρονολογίας (ἴσως τοῦτο συνέβηεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ), ἀλλὰ πρόκειται περὶ τοῦ ὅτι ὁ ἑλλείπων χώρος τοῦ λίθου ἐν μόνον γράμμα ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ τὸ ἀρχικὸν τῆς χρονολογίας, 5, τὰ δὲ λοιπὰ καίτοι ἡμίφθαρα σφύρον-

ται $X^4\Delta$, διότι, ἂν ὑπελαμβάνετο ἡ χρονολογία $5\Lambda H'$, τὸ Δ δὲν εἶχε

(Εἰκ. 6).

καμμίαν θέσιν ἐνταῦθα. Συνεπῶς δεόν νὰ ἀναγνωσθῆ ἡ χρονολογία $[5]X^4\Delta=6694=1186$ μ. Χ.

Εἰς σελίδα 586 ὑποσημείωσις 1 μετὰ τὴν λέξιν *Καλτεζῶν* νὰ προστεθῶσιν αἱ λέξεις *εἶναι λίαν σπάνια*.

Εἰς τὴν σελ. 540 ὑποσημ. 1 εἰς στίχον 3ον αἱ λέξεις «τῆς Ἐπαναστάσεως» περιττεύουν.

N. I. Γ.